

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน : รูปธรรมหนึ่งในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อ.อาร์เฟน อับดุลกาเดร์*

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 อันเป็นฉบับที่ 16 ของประเทศไทย ได้ชื่อว่าเป็น “ฉบับประชาชน” เพราะมีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้จะมีจุดเด่นในด้านสิทธิ เสรีภาพ และการคุ้มครองบุคคลแล้วยังได้ชื่อว่ามีบทบัญญัติเกี่ยวกับการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ค่อนข้างชัดเจนถึง 15 มาตรา (คณิน บุญสุวรรณ. 2541 : 284-286) อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา กล่าวคือจากมาตรา 81 ส่งผลให้มีการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ปรากฏผลเป็นที่ประจักษ์ในระยะต่อมา ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อสิทธิ บทบาทและรูปแบบการจัดการศึกษาอีกมากมายหลายประการ

สิทธิการเข้ารับการศึกษา ขั้นพื้นฐาน 12 ปี

มาตรา 43 ในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิการเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า

“...บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

จากข้อความในมาตราดังกล่าว มีทั้งสิ่งที่น่ายินดีและต้องขบคิดระคนกัน ที่น่ายินดีก็คือ ส่วนของสิทธิของคนไทยที่จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึง 12 ปี ซึ่งนับได้ว่ายาวนานพอๆ กับประเทศที่เจริญแล้ว อีกทั้งยังจะต้องจัดให้ได้รับการบริการกันอย่างทั่วถึง ให้มีคุณภาพ และฟรีหรือไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่สิ่งที่น่าขบคิดก็คือรัฐจะต้องใช้งบประมาณจำนวนมากมายมหาศาลมาจากไหน จะต้องใช้บุคลากรจำนวนเท่าใด จะต้องทุ่มเทพัฒนาการอีกมากเพียงใด โดยเฉพาะในยุควิกฤตเศรษฐกิจ เช่นปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ในวรรคที่สองดูเหมือนจะเป็นทางออกที่สำคัญว่า “...ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน...”

*ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคใต้

การศึกษา : บทบาทของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในมาตรา 289 ได้ระบุเน้นย้ำถึงบทบาท
อันสำคัญยิ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่า

“...องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมี
หน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

องค์กรท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษา
อบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและ
ความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมี
ส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ แต่ต้อง
ไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ตามที่
กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตาม
วรรคสองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องคำนึง
ถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย” (คณิน
บุญสุวรรณ. 2541 : 293)

เดิมที่ “การศึกษา” ก็มีได้แปลกแยกออก
จากชุมชน บ้านหรือสถาบันครอบครัว วัด มัสยิด
อันเป็นสถาบันทางศาสนา เคยมีบทบาทสำคัญยิ่ง
ในการจัดการศึกษาของชุมชน แต่กระแสของ
อารยธรรมตะวันตกที่หลังไหลเข้ามา ระบบโรงเรียน
ที่มีการควบคุมจากส่วนกลาง เป็นสิ่งสำคัญที่แยก
ผู้เรียนออกจากวิถีชีวิตของชุมชน อันมีผลให้มี

การทิ้งถิ่น การอพยพเข้าสู่ตัวเมือง ฯลฯ จึงควรจะ
ได้พิจารณาว่า ถึงคราวแล้วหรือไม่ว่าจะต้องคืน
“การศึกษา” กลับไปให้ชุมชนเสียที

เหตุที่ต้องคืนการศึกษาให้ชุมชน

ชุมชน คือ กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดย
มีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะโดย
อาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา
เดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึก
เป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น (วิชิต นันทสุวรรณ และ
จำนงค์ แรกพินิจ. 2541 : 3) หรืออาจขยายความ
ให้ครอบคลุมอีกว่า “การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคน
ในพื้นที่ มีความผูกพันซึ่งกันและกัน อันเป็นผล
มาจากการมีกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่
เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างภายในกลุ่มและเกิด
จากกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ
เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน และรวมถึงความคิด
ทางการเมืองหรือมีกระบวนการในการตัดสินใจ
ร่วมกัน” (วิชิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ.
2541 : 5)

จากผลการจัดการศึกษาระบบโรงเรียน
ที่ขยายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น ไม่ได้ทำให้
“ชุมชน” สูญเสียอำนาจที่มีแต่เดิมเท่านั้น ได้สร้าง
ความรู้สึกแก่ประชาชนว่า “โรงเรียนเป็นของหลวง”
และชาวบ้านไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ยิ่งรัฐได้นำ
เอาการจัดการศึกษาไปผูกติดไว้กับ ระบบราชการ
ซึ่งมีวิธีคิด วิธีปฏิบัติ และวิธีให้คุณค่าต่อการ
ศึกษาต่างไปจากชุมชน ยิ่งทำให้การทำงานร่วมกัน
ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็นไปได้ยาก การ
คงเหลือเพียงอำนาจเชิงสังคมวัฒนธรรมอาจ
ไม่เพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนในสังคม
ปัจจุบัน และสังคมใหม่ที่จะมาถึง จึงจำเป็นแล้ว
ที่จะต้อง คืนการศึกษาให้ชุมชน (วิชิต นันท-
สุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ. 2541 : 27)

ปัจจุบัน กิจกรรมอย่างหนึ่งที่หลายประเทศ
จัดทำตรงกันคือ การกระจายอำนาจการบริหาร
จัดการศึกษาให้โรงเรียน / สถานศึกษา ทำให้เกิด
ความร่วมมือกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
ในชุมชนของตนเอง ประชาชนเป็นหุ้นส่วนของ
โรงเรียน และโรงเรียนเป็นหุ้นส่วนของสถาบัน
อุดมศึกษา นับเป็นแรงกระตุ้นอย่างมหาศาลต่อ
การปรับปรุงแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในโรงเรียน /
สถานศึกษา (กมล สุตประเสริฐ, 2541 : 26) ใน
ประเทศไทยมีความเคลื่อนไหวเรื่องนี้มาเป็น
เวลานานพอสมควร และรูปธรรมต่างๆ ของการ
กระจายอำนาจกำลังจะเกิดขึ้นในระยะอันใกล้

รูปแบบและระบบการศึกษา

รูปแบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันตาม
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่
กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา
ของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็น
เงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษา
ที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ
วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การ
วัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการ
สำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้อง
มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและ
ความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษา
ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ
ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษา
จากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม
สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ต่างเป็นองค์-

ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong
Education) ที่จะทำให้มนุษย์เราได้รับการศึกษาที่
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน : การศึกษา เพื่อปวงชนและปวงชนเพื่อการศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือ ศรช. เป็นกลไก
สำคัญที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พัฒนาขึ้น
เพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการเรียนรู้ในชุมชน
โดยอาศัยเครือข่ายในชุมชน อาทิ วัด มัสยิด
ที่สำคัญยิ่ง คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อนุวัด
ตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้นแล้ว

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางการ
จัดการเรียนรู้สำหรับคนในชุมชน เป็นแหล่งเสริม
สร้างโอกาสทางการศึกษา การถ่ายทอดและ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยากร ตลอดจน
ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆ ที่
สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพื่อให้
ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง และเทคโนโลยี (อารีเฟน อับดุลกาเดร์,
2541 : 6)

โดยสรุปแล้ว ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็น
องค์กรบริหารการจัดกิจกรรมการศึกษานอก
โรงเรียนหรือการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อกระจาย
โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางทั่วถึง
และครอบคลุมทุกพื้นที่ แต่ความเป็นไปได้ของ

การศึกษาเพื่อปวงชนนั้น ต้องขึ้นอยู่กับความ
ตระหนักและความร่วมมือของปวงชนต่อการศึกษา
ด้วย

บทบาทขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นต่อการจัด ศรช.

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือ ศรช. เป็นอีก
รูปแบบหนึ่งของการเปิดโอกาสให้องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นเข้ามาจัดการศึกษาในชุมชน

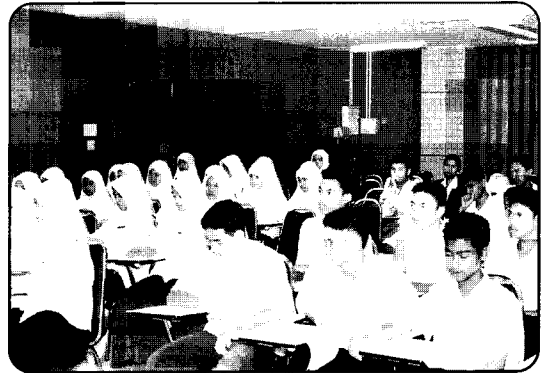
นิยามของ “ศรช.” ที่จะกล่าวให้สั้นที่สุด คือ
การทำหน้าที่เป็น 4 ศูนย์ย่อย คือ

1. ศูนย์ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับ ชุมชน
ทั้งด้านกายภาพ วัฒนธรรม และด้านอื่นๆ
2. ศูนย์สื่อ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ เทปคาสเซ็ท
วีดิทัศน์ ชุดอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมหรืออื่นๆ
3. ศูนย์กิจกรรม คือ กระบวนการจัด
ประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งมีได้จำเพาะเจาะจงว่า
ต้องจัดใน ศรช. เท่านั้น ตรงกันข้ามผูกโยงไปถึง
เครือข่ายการเรียนรู้อื่นๆ
4. ศูนย์ปฏิบัติงานหรือจุดนัดพบ เพื่อการ
พบปะนัดหมาย แวะแนว การพบผู้รู้ ฯลฯ (อารีเฟน
อับดุลกาเดร์. 2541 : 2)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่
องค์กรบริหารส่วนตำบล สุขาภิบาลหรือเทศบาล
มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญหลายประการ การจัด ศรช.
นับตั้งแต่

1. พิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการ ศรช.
2. พิจารณาแผนงาน / โครงการของ ศรช.
3. บริหาร กำกับ ดูแล และติดตามผล ศรช.
4. จัดหาอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์
งบประมาณสนับสนุน ศรช.
5. ให้ความเห็นชอบในการประกาศจัดตั้ง
ศรช.

6. ร่วมกับศูนย์บริการการศึกษาออก
โรงเรียนอำเภอ (ศบอ.) ในการส่งเสริมสนับสนุน
กิจกรรมของชุมชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน,
ม.ป.ป. : 3)

บทสรุป

ในระยะไม่นานเกินรอ การกระจายอำนาจ
ทางการศึกษาจะปรากฏโฉมในลักษณะเขตพื้นที่
บริการทั่วประเทศไทย (ไม่ว่าจะแบ่งเป็นกี่เขต
ก็ตาม) ก่อนที่การศึกษาจะถูกคืนให้แก่ องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นทางการเต็มรูป
ต่อไป ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงเป็นอีก
รูปธรรมหนึ่งในการจัดการศึกษาขององค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ที่จะเป็นการเปิดฉากสู่การ
จัดการศึกษารูปแบบอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป

บรรณานุกรม

กมล สุตประเสริฐ. (2541). “การศึกษาขั้นพื้นฐาน”
ใน รายงานการวิจัยประกอบการร่าง
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ..... กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. (ม.ป.ป.).

คู่มือการอบรมวิทยากรครู ตรีช.

กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

_____. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษา**

แห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ :

พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

คณิน บุญสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ. (2541).

คู่มือการอ่านรัฐธรรมนูญฉบับใหม่.

กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ.

วิจิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ. (2541).

“บทบาทของชุมชนกับการศึกษา”

ใน **รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราช-**

บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.....

กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

อารีเฟน อับดุลกาเดร์. (2541). **อบต.กับบทบาท**

การจัด กศน. สงขลา : ศูนย์การศึกษา

นอกโรงเรียนภาคใต้.

_____. (ม.ป.ป.). **มาแก้ปัญหา ตรีช. ปัตตานี**

สงขลา : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

ภาคใต้.